

Драгана РАДОЈЧИЋ
Етнографски институт САНУ, Београд

УДК 39 : 061.6.75(497.11)

ЈУБИЛЕЈ ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА САНУ

Протекло је 55 година од када је донета одлука о оснивању Етнографског института Српске академије наука и уметности и пет година од објављивања *Сјоменице* ЕИ САНУ. Историја делатности Етнографског института, на неки начин, старија је и од саме установе. Наиме, 1894. године, на предлог академика Стојана Новаковића, Етнографски одбор при Српској краљевској академији (СКА) почео је са штампањем *Српског етнографског зборника* (СЕЗБ), са циљем да се у њему објављују резултати истраживања живота и обичаја српског народа. Издавање *Српског етнографског зборника* представљало је наставак и темељито проширење делатности Друштва српске словесности (основаног 1847. г.) и Српског ученог друштва (основаног 1865. г.), у чијим су издањима били заступљени описи српских предеоних целина. Програм систематских и стручних етнографских истраживања на основу упитника уведен је у СКА 1886. године.

Циљ овог, јубиларног *Гласника* ЕИ САНУ је да представи целокупну делатност Института, те је стога један део *Гласника* припремљен на енглеском језику.

Од времена када је овај Институт основан са задатком да „организује систематско и планско проучавање насеља и порекла становништва, народног живота, обичаја и веровања, као и фолклора у нашој земљи и код наших народа“ до нових пројеката, започетих у 2002. години, бројни су и разноврсни резултати ове научне установе.

Етнографски институт САНУ је национална и централна установа у Србији за систематско проучавање народне културе, живота и обичаја, етногенезе и етничког идентитета српског народа и других етноса, као и савремених етничких процеса. Институт проучава етнички идентитет српског народа у земљи и расејању и етничке заједнице у Србији, као и традиционалне обрасце и вредности народне културе (материјалне, социјалне и духовне). Прати процесе промена у структури становништва, у динамичном развоју и транзицији обележеној сталним миграцијама, а такође се бави и осавремењавањем и унапређивањем методолошког и теоријског рада на регионалним, тематским и општим етнологским темама и проблемима. У Етнографском институту САНУ је објављена и сакупљена обимна етнографска грађа. Организовани су бројни научни скупови. Негују се међународна сарадња и издавачка делатност којима су се бавиле генерације преданих истраживача и научника које су радиле и раде у Етнографском институту САНУ.

Иако је током последње две деценије, посебно 90-тих година XX века, Етнографски институт радио у отежаним финансијским условима, обављена теренска истраживања, штампани радови и монографије, сарадња са великим бројем научних институција у земљи и ван ње, оспособљавање младих кадрова и стипендиста, као и прихватање савремених трендова етно-антрополошке науке, учинили су да ова научно-истраживачка установа остане базна установа која се бави изучавањем свих сегмената српске културе и културе других етничких група које живе у Србији.

Током пет и по деценија постојања Етнографског института његовим радом су руководили: Војислав Радовановић, Боривоје Дробњаковић, Мирко Барјактаровић, Бранислав Којић, Атанасије Урошевић, Милорад Васовић, Петар Влаховић, Милка Јовановић, Десанка Николић, Душан Бандић, Никола Пантелић и Драгана Радојичић. Током дугог низа година, поред већ поменутих, свој допринос дали су научници: Александар Белић, Душан Недељковић, Александар Дероко, Миленко С. Филиповић, Петар Ж. Петровић, Драгослав Антонијевић и многи други врсни познаваоци и вредни прегаоци. Данас Институт има стручан и подмлађен истраживачки тим, на чијем се челу налазе др Драгана Радојичић и др Ластва Ђаповић — руководиоци пројеката Института. Истраживачи су: др Софија Милорадовић, др Јелена Чворовић, др Ивица Тодоровић, мр Зорица Дивац, мр Мирослава Малешевић, мр Мирослава Лукић-Крстановић, мр Мирјана Павловић, мр Младена Прелић, мр Мирослав Нишкановић, мр Александра Павићевић, мр Јадранка Ђорђевић, мр Сања Златановић, мр Милина Ивановић-Баришић и мр Гордана Благојевић. Поред 16 истраживача, у Институту су запослена још три етнолога, од тога два у библиотеци: Биљана Миленковић-Вуковић и Александар Јанковић, Марија Ђокић — секретар пројеката и Редакције издања Института. Три поменута сарадника, уз секретарицу Невенку Спасојевић, старају се за квалитетан рад истраживача.

Од 1950. године Етнографски институт издаје *Зборник радова* Етнографског института у коме су се налазили углавном тематски сродни радови, као и саопштења са научних скупова, *Посебна издања* која су посвећена тематским и обласним монографијама, расправама и грађи. До сада је објављено 20 бројева *Зборника радова* и 48 свезака *Посебних издања*. Године 1952, Институт покреће и сопствени *Гласник*, а од 1980. године почињу да излазе и издања на страним језицима. У последњој деценији XX века покренута је и библиотека *Животойис* (објављено 4 свеске), у оквиру пројекта *Срби ван Србије*. Радови и студије објављивани у оквиру ових публикација настајали су као резултат истраживања на различитим пројектима, на пример: *Ситално праћење промена у народној култури, Етничке и етнолошке одлике ситановништва Србије, Етнолошко проучавање исељеништва из Србије, Етнолошко проучавање урбаних средина, Етнологија српског народа и Србије, Срби ван Србије и националне мањине на тлу Србије* итд.

Етнографски институт је стално неговао сарадњу са научно-истраживачким институцијама у земљи и иностранству, такође је организовао научне скупове на којима су се окупљали истраживачи и научници из разних научних дисциплина, из великог броја земаља, дао је значајан допринос очувању традиције и сагледавању културних промена у земљи и окружењу.

Сарадња са САНУ је током протеклих пет и по деценија била континуирано успешна и огледала се у учешћу чланова Академије у пројектима, разним телима Института (Научном већу и Редакцији), а последњих година и у Управном одбору. У протеклој 2002. години ова сарадња је била веома успешна, пре свега због

несебичног ангажовања у Управном одбору, академика Димитрија Стефановића, дописног члана Војислава Становчића, и дописног члана Гојка Суботића који је истовремено и члан Редакције ЕИ САНУ. Њихова помоћ у контактима са САНУ била је од непроцењивог значаја. Интензивирани су контакти са Председништвом и председником САНУ, са Одељењем друштвених наука, Одбором за међународну сарадњу, као и са појединим академицима.

Рад Етнографског института могао би се поделити на основу истраживачког процеса у више целина:

— До половине осамдесетих година XX века истраживана је цела територија Србије и то у области фундаменталних етничких истраживања — етничка слика области, култура становања, градитељство, привреда, обичаји, фолклор и истраживања трансформација културе, насталих услед индустријализације и урбанизације, и великих јавних радова (изградња колубарског басена, ХЕ Ђердап и пруге Београд–Бар). Проучавања урбаних средина била су систематски организована, а резултати објављивани у издањима Института.

— Промене настају деведесетих година XX века када долази до великог померања становништва, што је резултирало културном измешаношћу, а ови процеси нису праћени организованим етнолошким истраживањима, пре свега због распада бивше Југославије и ратних догађања, те немања довољно слуха и средстава за оваква истраживања.

— Са почетком новог миленијума отпочео је рад на проучавању савремених етничких процеса, кроз проучавање народне културе, етничког идентитета, међуетничких комуникација, културних адаптација, принципа на којима се заснивају друштвени односи, као и односи према мањинама у мултикултуралном српском друштву.

Етнографски институт је настојао да одржи сарадњу са сродним институцијама и установама. Интензивирана је сарадња са Филозофским факултетом — Одељењем за етнологију и антропологију. Традиционално добра сарадња са Етнографским музејем у Београду је настављена, а такође и сарадња са Народним музејем из Београда, као и са музејима у унутрашњости. Успостављен је контакт са академијиним институтима преко редовних, месечних састанака директора института, на којима су размењивана искуства у раду, пре свега, организационог карактера — у смислу јединственог наступа пред САНУ и МНТР Републике Србије. Контактано је са страним културним центрима, пре свега са немачким, италијанским и руским.

Богата међународна сарадња ЕИ САНУ настављена је и реализовала се кроз међународне пројекте, студијске боравке и учешће на конференцијама.

Интензивирана је сарадња са Етнографским институтом и музејем Бугарске академије наука, у оквиру међуакадемијске сарадње САНУ и БАН, на теми *Упоредно истраживање обичаја животног циклуса у Србији и Бугарској*. Резултат ове сарадње је други по реду двојезични зборник *Обичаји животног циклуса*, Посебна издања ЕИ САНУ 48 (први је објавио Институт БАН.). Договорена је нова тема заједничког истраживања *Свакодневна култура Срба и Бугара у постсоцијалистичком периоду*.

Такође, настављен је рад у оквиру дугогодишње сарадње са колегама из Мађарске. Ова сарадња је отпочела као део међуакадемијске научне сарадње САНУ и МАН осамдесетих година, али се последњих година реализје кроз сарадњу са мањинским српским организацијама: Самоуправа Срба у Мађарској и Земаљска самоуправа Срба у Мађарској из Будимпеште, Месна самоуправа Срба у Батањи.

На иницијативу др Душана Дрљаче потписан је договор о научној сарадњи између ЕИ САНУ и *Instituta Ethnologii i Antropologii Kulturowej UAM* из Познања. Договор је базиран на принципу размене научних информација и публикација, а посебно на организовању заједничких теренских истраживања у Југославији и Пољској.

Отпочео је рад на проучавању Срба у Темишвару, Лондону, Грчкој, Републици Српској и Калифорнији.

Настављена је сарадња у оквиру DEMOS — *Internationale ethnographische und folkloristische informationen*. Сарадња се одвија кроз рад уређивачког одбора чији је члан мр Мирослава Лукић-Крстановић.

Институт су посећивале колеге из: Македоније, Хрватске, Словеније, Словачке, Бугарске, Румуније, Пољске, Русије, Француске, САД и других земаља.

Етнографски институт САНУ је у 2002. години обновио традиционалне научне трибине које је водила и организовала др Ласта Ђаповић. Одржане су три трибине у пролећном циклусу, као и три у јесењем.

Етнографски институт Српске академије наука и уметности је током 2002. године наставио са бројним активностима у вези са радом на новим, трогодишњим пројектима чија реализација је отпочела у 2002. години

На захтев Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије дати су програмски циљеви и план рада Етнографског института САНУ за 2002. годину, у оквиру конкурса за фундаменталне научноистраживачке пројекте МНТРС. Институт се пријавио са два пројекта за која је урађена потпуна документација и образложење тема и циљева истраживања. То су следећи пројекти:

1. *Традиционална култура Срба — системи представљања, обреда и социјалних институција* (руководилац др Ласта Ђаповић),
2. *Савремена сеоска и градска култура — њихови и трансформација* (руководилац др Драгана Радојичић).

Први пројекат бави се монографским проучавањем појединих сегмената традиционалне културе и мањих географских целина у Србији и етницитета Срба у дијаспори.

Други пројекат бави се истраживањима нових услова живота и облицима традиционалне културе на селу и у граду, који су измењени или су на старим створени нови.

Рад на оба пројекта подразумева мултидисциплинарни и компаративни приступ истраживањима, а на њима ради 16 истраживача Етнографског института САНУ и три пензионисана научна саветника. Поред истраживача, у раду на пројектима ангажоване су и библиотека и стручне службе.

Ови пројекти чине окосницу рада Института за наредни период.

Целокупан рад Института усмерен је ка актуелним проблемима, што се и огледа у развоју савремене српске етнологије. Својим педесетпетогодишњим радом ЕИ САНУ је кроз издавачку делатност, теренски рад, научне скупове, трибине, као и међународну сарадњу, постигао значајне резултате. У овим резултатима огледа се улога ове националне, научноистраживачке установе која улаже напоре да прошири подручје етнолошких истраживања и комуникацију са сродним хуманистичким дисциплинама.

Рад ЕИ САНУ на постојећим пројектима представља основу за будућа сондирања и истраживања етничке слике садашње Србије, која би била усмерена на представљање културне стварности и изналажење путева њене стабилизације.